

שיעור יז: דחייה בלאו שאינו שווה בכל

דף ה ע"א

תוכן:

- א. שאלות בפשט הסוגיה
- ב. עשה דוחה רק לאו שאינו שווה בכל
- ג. האם עשה שאינו שווה בכל ידחה לאו שאינו שווה בכל
- ד. היחס בין הלימוד מ'ראשו' ללימוד מכלאיים - מחלוקת תוספות ותוספות הרא"ש
- ה. עשה שאינו שווה בכל בדחיית לאו ועשה שאינו שווה בכל
- ו. עשה שאינו שווה בכל האם דוחה לאו השווה בכל
- ז. עשה קל בדחיית לאו ועשה
- ח. עשה דוחה ל"ת ועשה שאינו שווה בכל

מקורות לשיעור:

דף ה ע"א מ"תינח" עד "אלא אתיא מראשו דהך תנא" וברש"י
'מנחת-חינוך' במצוה רנא אות י
תוספות בדף ד ע"א בסוף ד"ה "דכתיב" ובמהרש"א שם
תוספות בד"ה "מה ללאו"
תוספות הרא"ש כאן ד"ה "מה" בסופו
תוספות ד"ה "ואכתי"
תוספות הרא"ש בשיטמ"ק לב"מ דף ל ע"א בד"ה "קרא למאי אתא"
רמב"ן לכתובות דף מ ע"א ד"ה "פירוש אחר"
'ערוך לנר' לדף כ ד"ה "בגמרא יבוא עשה"
'דברי יחזקאל' בסימן כח ס"ק א
'ערוך לנר' בד"ה "אבל גבי אלמנה לכה"ג"
רע"א במשניות באות נז

א. שאלות בפשט הסוגיה

1. גדר הדחייה שבברייתא

הגמרא מביאה ברייתא כדי ללמוד ש'עשה דוחה ל"ת' ולשון הברייתא הוא: "'ראשו' מה תלמוד לומר? לפי שנאמר 'לא תקיפו פאת ראשכם' שומע אני אף מצורע כן ת"ל 'ראשו'". הברייתא מבררת מה כלול באיסור שכתוב בפסוק "לא תקיפו", האם הלאו כולל מצורע או לא, והפסוק "ראשו" מגלה שהלאו של "לא תקיפו" לא נאמר על מצורע, לכאורה ניסוח כזה מתאים הוא להבנת רב ניסים גאון את דין 'עשה דוחה ל"ת', שבשיטתו עסקנו בשיעור טו, שלפיו במקום שנאמר העשה, הלאו כלל לא נאמר, ודין 'עשה דוחה ל"ת' הינו דין התנאה בלאו, ולא לשיטת הרמב"ן עה"ת שלפיו הלאו באמת כולל את כל המקרים, גם את מצורע, ונאמר תמיד ללא התנאה, אלא שהעשה בא ומתיר בפועל לגלח, וכיצד יתמודד הרמב"ן עם ניסוח הברייתא? תשובה לזה נשיב בע"ה בסוף השיעור הבא.

2. מה לומדת הגמרא מ"ראשו"

כתב רש"י בד"ה "וקסבר האי תנא": "הלכך אצטריך 'עליה' למיסר ערווה לייבום דלא תימא אתי עשה דייבום ודחי לאו דאחות אשה".

דברי רש"י קשים, שהרי הגמרא בתחילת הסוגיה התקשתה מדוע יש צורך בפסוק כדי ללמד שאין ייבום בעריות, והקושי בגמרא היה כפול: גם מצד שאין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת וגם מצד שבכלל איננו יודעים שעשה דוחה ל"ת ואפילו שאין בו כרת, והנה מאז תחילת הסוגיה עסוקה הגמרא רק בהבאת מקור שעשה דוחה ל"ת שאין בו כרת, וכעת אחרי הפסוק ממצורע, מצאנו מקור להא דעשה דוחה ל"ת, אולם נשארה עדיין הבעיה הראשונה והיא שאין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, ומחמת כן עדיין אין צורך בפסוק כדי ללמד שאין ייבום בעריות, וא"כ קשה כיצד רש"י בשלב זה כותב שמובן למה צריך פסוק לזה?

השאלה מתחזקת כאשר רואים איך רש"י פירש במקומות אחרים בהם הגמרא הביאה לימודים אחרים, הן קודם לסוגייתנו, כאשר למדה הגמרא מכלאיים בציצית, בדף ד ע"א רש"י בד"ה "לא תלבש שעטנז" לא כתב ככאן אלא רק כתב שזה עונה על השאלה מניין עשה דוחה לא תעשה', "אלמא אתי עשה ודחי לא תעשה", וכן לאחר מכאן לקמן ב'זקנו'

ברש"י ד"ה "תלמוד לומר זקנו" וב'ראשו' דנזיר ברש"י ד"ה "ת"ל ראשו", ולמה כאן פירש אחרת?

הבנה פשוטה ברש"י:

יתכן שבאמת אין כוונת רש"י לומר ששתי השאלות מתחילת הסוגיה כבר מתורצות כעת, אלא רק השאלה מניין שעשה דוחה ל"ת, ומה שכתב "הלכך אצטריך עליה" למיסר ערווה לייבום דלא תימא אתי עשה דייבום ודחי לאו דאחות אשה", אין בכוונתו לומר שכבר פתרה הגמרא כעת את שתי השאלות, אלא רק בא להזכירנו ממה התחילה כל הסוגיה, ואומר שכעת מתחילים לתרץ את הקושי למה יש צורך בפסוק, ורש"י מזכיר זאת דווקא כאן ולא אחרי הלימוד של כלאיים בציצית מכיוון שהיה הפסק גדול מתחילת הסוגיה ועד עתה, ולכן גם אין צורך שישוב ויזכיר זאת שנית בשני הלימודים הבאים מיד.

אולם משמעות דבריו הפשוטה מורה לכאורה לא כך, אלא שבא לומר שבאמת שתי השאלות מתורצות ויש להבין כיצד.

הבנת המנ"ח

ה'מנחת-חינוך' במצוה רנא אות י בא ליישב את רש"י. הנה כאשר מקיף אדם את ראשו ומעביר את פאות ראשו הוא עובר שתיים, על כל פאה ופאה, נמצא שהעשה כאן דוחה כמה לאווין (קצ"ע למה נצרך המנ"ח לזה שמגלח את כל ראשו, היינו שתי פאותיו, תיפו"ל שעל כל שתי שערות עובר בלאו) ומזה, אומר המנ"ח, למד רש"י שכ"ש שהעשה ידחה לאו אחד שיש בו כרת (אבל למסקנה שלומדים 'עשה דוחה לא תעשה' מכלאיים שזה לאו אחד אין מקור לכך שעשה ידחה ל"ת שיש בו כרת).

מוכיח המנ"ח ששני לאווין חמורים יותר מלאו אחד שיש בו כרת, מהר"ן ליומא שאומר שחולה שדינו שמאכילין אותו הקל הקל תחילה, עדיף לשחוט לו בשבת מאשר להאכילו נבילה, מפני שבאכילת נבילה יעבור על כל כזית וכזית, אף שזה אסור רק באיסור לאו ואילו בשחיטה יעבור רק פעם אחת אף שיש בזה כרת.

והנה כבר עסקנו בשיעור ט בשיטת תוספות, שלמדו בפשטות שאם עשה דוחה לאו אחד ידחה גם שני לאווין ובניגוד למנ"ח שהקשה עליהם מהר"ן, וביארנו שלכאורה אין הדברים קשורים לדברי הר"ן, ואף שלא כל השגותינו שם ניתנות להיאמר גם כאן, שכן

שם עסקנו במעשה עבירה אחד שאסור בכמה לאווין ואילו כאן עסקינן בכמה מעשי עבירה, מ"מ עדיין יש לחלק, שהרי ראינו שסברו תוספות שם שאין צורך בלימוד מיוחד שעשה דוחה כמה לאווין וביארנו זאת שכשעשה עומד מול שני לאווין אין דבר שמצרף את שני הלאווין לדבר אחד גדול יותר, אלא העשה עומד מול כל לאו בפנ"ע, וא"כ העשה דוחה לאו אחד ושוב דוחה את הלאו הנוסף. א"כ, אין צורך בלימוד נוסף שהרי זה נלמד מאותה הלכה, כי נעשית כאן בדיוק אותה פעולת דחייה שיש בכל 'עשה דוחה ל"ת', אלא שנעשית פעמיים.

לפי"ז, אף אין מקום לראיית המנ"ח מהר"ן, שהרי אף אם נקבל ששני לאווין ביחד חמורים יותר מלאו אחד שיש בו כרת, אולם זה כאשר הם ביחד, אבל העשה אינו בא לדחות אותם יחד, אלא דוחה כל לאו בפנ"ע.

לעומ"ז, הנידון בר"ן הוא כמה איסורים החולה עושה והוא עושה מעשה איסור בכל זית, אך כאן כוח הדחייה הוא הדבר החשוב וכוח הדחייה כלפי לאו אחד, הוא אותו כוח שכלפי כמה לאווין.

ועיין בשיעור הבא כשנברר את שיטת רש"י בדין 'אין עשה דוחה ל"ת ועשה' יתברר בע"ה עניין זה.

3. עשה דוחה רק לאו שאינו שווה בכל

הגמרא דוחה את הלימוד ש'עשה דוחה ל"ת' מכך שלא דהקפה נדחה ע"י עשה דגילוח מצורע, בכך ש"איכא למיפרך מה ללאו דהקפה שכן לאו שאין שווה בכל".

ויש להבין מדוע זה שהלאו אינו שווה בכל, גורם לכך שדווקא הוא ידחה ע"י עשה ולא לאו השווה בכל.

בפשטות, כוונת הגמרא לומר כי הלאו של השחתת פאת הראש, קל יותר משאר הלאווים, שהרי אינו שווה בכל, וממילא יתכן שרק אותו, עשה מצליח לדחות, אולם עשה לא יצליח לדחות שאר הלאווים החמורים מלאו זה.

אולם דבר זה קשה להבין, שהרי ההלכה של 'עשה דוחה ל"ת' איננה הלכה הנאמרת מסברא הבנויה על חומרא וקולא, שבגלל שעשה חמור יותר מלאו, לכן הסברא נותנת שבכוחו לדחות את הלאו, שהרי כבר ראינו בשיעור טו, שבדף ז ע"א הגמרא רואה בזה

חידוש שהרי באמת לאו חמור מעשה (ומה שיש לעמוד על דברי הרמב"ן בפירושו לתורה עמדנו שם) וא"כ יסוד הדחייה איננו מצד שהחמור דוחה את הקל, ואין זה כהלכה שעשה חמור דוחה עשה קל, שעבורה אין פסוק, אלא לכאורה נלמדת מסברא.

א"כ, בשלמא אם היינו לומדים שזה שהעשה דוחה את הלאו זה בגלל שהלאו קל ממנו, היה שייך לומר שדווקא לאו שאינו שווה בכל קל ממנו ולא לאו השווה בכל, ולכן עשה לא ידחה לאו השווה בכל, אולם, כאמור, אין זה כך, אלא באמת לאו חמור מעשה, ובכ"ז חידשה התורה שעשה דוחה אותו, א"כ מה אכפת לנו שלא שאינו שווה בכל קל הוא משאר הלאווים השווים בכל, אולם הרי עשה דוחה ל"ת לא מצד הקולא של הלאו, שהרי עשה קל מלאו ובכ"ז דוחה את הלאו, א"כ, מדוע שלא ידחה גם לאו השווה בכל?

לאחר הצגת השאלות בפשט הסוגיה ניגש להתבונן בפרטיה ולברר את הקשה.

ב. עשה דוחה רק לאו שאינו שווה בכל

הגמרא דוחה את הלימוד על כך ש'עשה דוחה ל"ת' מכך שלאו דהקפה נדחה ע"י עשה דגילוח מצורע, בכך ש"איכא למיפרך מה ללאו דהקפה שכן לאו שאין שוה בכל".

מדוע זה שהלאו אינו שווה בכל, גורם לכך שדווקא הוא יידחה ע"י עשה ולא לאו השווה בכל.

הבנה א: הלאו קל מהעשה

בפשטות, כוונת הגמרא לומר כי הלאו של השחתת פאת הראש, קל יותר משאר הלאווים, שהרי אינו שווה בכל וממילא יתכן שרק אותו מצליח עשה לדחות, אולם עשה לא יצליח לדחות שאר הלאווים החמורים מלאו זה.

אולם, שאלנו, שדבר זה קשה להבין, שהרי ההלכה של 'עשה דוחה ל"ת' איננה הלכה הנאמרת מסברא, שבגלל שעשה חמור יותר מלאו, לכן הסברא נותנת שידחה את הלאו, שאז היינו יכולים לומר שדווקא לאו שאינו שווה בכל קל ממנו ולא לאו השווה בכל, ולכן עשה לא ידחה לאו השווה בכל, אלא באמת לאו חמור מעשה, ובכ"ז חידשה התורה שעשה דוחה אותו, א"כ מה אכפת לנו שלא שאינו שווה בכל קל הוא משאר הלאווים השווים בכל?

והנה אם היינו אומרים שהקולא של 'אינו שווה בכל' היא כזו קולא שגורמת לכך שלא זה לא רק קל משאר לאווים, אלא אף יותר קל מהעשה, ואז היינו יכולים לומר שמה שמצאנו שעשה דוחה ל"ת כזה, באמת אינו מורה על דין מיוחד ומחודש של 'עשה דוחה ל"ת', כפי שאנו באמת אומרים למסקנה כשאנו יודעים שעשה דוחה גם לאו השווה בכל, אלא יסוד ההלכה הוא מסברא שעשה חמור דוחה לאו קל, כמו שעשה חמור דוחה עשה קל, הרי שאז דחיית הגמרא הייתה מובנת, וא"כ נצטרך לומר שאה"נ זו כוונת הגמרא, שאם רק הייתה לנו הדרשה מ'ראשו' היינו אומרים שעשה דוחה דווקא לאו שאינו שווה בכל, בגלל שהלאו קל מהעשה השווה בכל, ולכן העשה דוחה, אך עשה לא ידחה לאו השווה בכל כיוון שהוא חמור מהעשה.

אולם לכאורה יהיה קשה למה צריך פסוק לשם כך, תיפו"ל מסברא כמו שלכאורה לא מצינו מקור לכך שעשה חמור דוחה עשה קל? ועיין בסוף השיעור הבא שניישב שאלה זו בע"ה.

הבנה ב: אף שהלאו חמור מהעשה, זו הלכה בהלכות דחייה

נאמר שבאמת גם לאו כזה שאינו שווה בכל, יותר חמור מעשה, וזהו חידוש שחידשה התורה שהעשה דוחה, אולם הרי הוא קל מלאו השווה בכל, ויש מדרגות בין הלאווים, וא"כ כמו שכיום עשה אינו דוחה לאו שיש בו כרת, אף שגם לאו שאין בו כרת חמור מעשה ובכל זאת העשה דוחה אותו, ושלא כסברת הגמרא "מה לי חומרא זוטא מה לי חומרא רבה", כך נאמר שעשה ידחה רק לאו שאינו שווה בכל, זוהי הלכה בהלכות דחייה.

והנה לאור דחיית הגמרא, שאין ללמוד מ'ראשו', לכאורה, אנו מוכרחים לומר שהלאו של כלאיים הוא לאו השווה בכל, שהרי הגמרא לומדת ממנו לכה"ת ש'עשה דוחה ל"ת', אולם נראה שאין ההכרח הזה פשוט.

ג. האם עשה שאינו שווה בכל ידחה לאו שאינו שווה בכל

עשה דציצית ביחס ללאו דכלאיים

תוספות בדף ד ע"א בסוף ד"ה "דכתיב" כתבו ש"ע"כ נשים חייבות בכלאיים דאמר ספ"ק דביצה כלאיים למאי חזו" והקשה עליהם המהרש"א שם: "יש להקשות דהא מתוך שמעתין איכא לאוכוחי דנשים חייבות בכלאיים, דאל"כ הו"ל לאו דכלאיים אינו שווה בכל, ומאי אולמיה ליה לאתווי לקמן מלאו דכלאיים דעשה דוחה ל"ת גרידא טפי מההיא דראשו דדוחה ל"ת דלא תקיפו?"

היינו, אם נשים פטורות מכלאיים, נמצא שלאו דכלאיים הוא לאו שאינו שווה בכל ואיך הסוגיה לומדת מכלאיים בציצית לכה"ת ש'עשה דוחה ל"ת', אלא ע"כ לאו דכלאיים שווה בכל.

המהרש"א בתירוץ השני אומר שיתכן ולאו דכלאיים אינו שווה בכל ואעפ"כ ניתן ללמוד ממנו לכה"ת ש'עשה דוחה ל"ת', מפני שגם עשה דציצית אינו שווה בכל דנשים פטורות מציצית וסיים ב"וצ"ע".

מהי סברת המהרש"א ולמה סיים בצ"ע?

האם באמת עשה שאינו שווה בכל, ידחה לפי שלב זה בגמרא, לאו שאינו שווה בכל?

לכאורה תהיה זו נפק"מ בין שתי ההבנות שהצגנו לעיל בדברי הגמרא:

לפי ההבנה הראשונה ייצא שלא ידחה, שהרי כל הסיבה שעשה דוחה לאו שאינו שווה בכל היא מצד חומרתו של העשה שהוא שווה בכל לעומת קולתו של הלאו שאינו שווה בכל, ביחס אליו, אולם לאו שאינו שווה בכל אינו קל מעשה שאינו שווה בכל, וממילא העשה לא ידחה אותו, שכן כעת הגמרא לומדת שהדחייה בנויה על סברות של קולא וחומרא.

אולם לפי ההבנה השנייה, לא יהיה אכפת לנו שהעשה קל, שהרי גם העשה החמור יותר, זה ששווה בכל, שראינו שדוחה לאו שאינו שווה בכל, הוא ג"כ יותר קל מהלאו שאינו שווה בכל, להבנה השנייה, ובכ"ז נאמרה הלכה שעשה דוחה את הלאו, אלא שנאמרה ההלכה רק על לאו שאינו שווה בכל, ואין לומר כיו"ב שנאמרה ההלכה רק על עשה השווה בכל שהרי ההלכה אינה מצד סברת החומרא וקולא שהרי עשה קל מלאו (לקמן נראה שניתן להתווכח על נקודה זו).

נראה שהמהרש"א בתירוץ השני שלמד שאם עשה דוחה רק לאו שאינו שווה בכל, הרי שעשה שאינו שווה בכל לא ידחה לאו שאינו שווה בכל, למד את סוגיין כהבנה הראשונה כנ"ל, ומה שהמהרש"א סיים ב"צריך עיון" הרי זה מפני שהסתפקותו היא מחמת שני הצדדים שלמדנו כעת, מה החיסרון בכך שהלאו אינו שווה בכל, וכפי שביארנו שהנפק"מ ביניהם תהיה כאשר העשה אינו שווה בכל.

עשה דייבום בדחיית עריות

והנה, לכאורה, היה מקום לבחון שאלה זו, בגוף סוגייתנו, לגבי עשה דייבום, דהנה רש"י כאן בביאור דחיית הגמרא בד"ה "שאינן שוה בכל" סיים: "תאמר בלאו דאחות אשה שכשם שהוא מוזהר עליה כך היא מוזהרת עליו דכתיב 'הנפשות העושות' שתיהן במשמע".

והנה, מלבד מה שרש"י הביא את הפסוק 'הנפשות העושות' ללמוד ממנו שהאשה מוזהרת, כאשר הגמרא בדף פד ע"ב דורשת ממק"א, יל"ע מדוע רש"י שהשליך מדחיית הגמרא לדין 'עשה דוחה ל"ת' בייבום, שלא נוכל ללמוד מ'ראשו', היה צריך להגיע לזה שהלאו ב'אשת אח' הוא שווה בכל, כדי לומר שהעשה לא ידחה אותו, לכאורה אפילו אם הלאו אינו שווה בכל, אולם העשה של ייבום, לכאורה, גם אינו שווה בכל, לרוב הראשונים שאשה אינה מצווה בייבום, עיין בשיעור א שהארכנו בעניין זה, וא"כ אם נבין את דחיית הגמרא שעשה אינו דוחה לאו השווה בכל מצד סברות של חומרא וקולא, כהבנה הראשונה לעיל, הרי שגם אם הלאו אינו שווה בכל, עשה שאינו שווה בכל לא יוכל לדחותו!

נצטרך לומר, שבאמת רואים מרש"י שלמד כהבנה השנייה שהעלנו ועל פיה גם עשה שאינו שווה בכל ידחה לאו שאינו שווה בכל, או שרש"י ילמד שעשה של ייבום באמת כן שווה בכל ואשה מצווה על ייבום (ועיין בשיעור י בשאלת כפייתה למצוות ייבום לשיטת רש"י שתלויה בשאלה זו).

ד. היחס בין שני הלימודים - מחלוקת תוספות ותורא"ש

תוספות בד"ה "מה ללאו" מביאים מ"ד בנזיר שלומד מ'ראשו' ש'עשה דוחה ל"ת' והקשו תוספות: כיצד, הרי אינו שווה בכל, כדחיית הגמרא אצלנו, ותירצו ש'זקנו' שמלמד שעשה דוחה ל"ת ועשה שאינו שווה בכל, מגלה על 'ראשו' ב'אם אינו עניין' שעשה דוחה לאו השווה בכל.

לפי שיטה זו יוצא שאין מקור מפורש שמ"ע דציצית דוחה לאו דשעטנז, אלא לומדים זאת מ'ראשו' כשאר כל 'עשה דוחה ל"ת' ואז ייצא שחידוש ר"ת במנחות שכלאיים הותרו לגמרי בציצית שהיה בנוי על כך שהתורה התירה במפורש כלאיים בציצית, כפי שביארנו בשיעור טז, לא יהיה.

אולם עיין בתוספות הרא"ש כאן שמתרץ את שאלת תוספות הזו ואומר שבעצם יש דרשת 'סמוכים' בין כלאיים לציצית אלא שכיוון שאפ"ל שלא באו להתיר כלאיים, אומרים שלא מסתבר שהיתר כלאיים הוא בכלל ה'סמוכים' כי לא מצינו בעוד מקום ש'עשה דוחה ל"ת', אבל אחרי שרואים כך ב'ראשו' שיש דין 'עשה דוחה ל"ת' אף שמצאנו אותו רק לגבי לאו שאינו שווה בכל, כבר אי"ז דבר מחודש לומר שעשה דוחה לאו השווה בכל, ושוב אפ"ל שנכלל ב'סמוכים' לימוד ש'עשה דוחה לא תעשה'.

מהי נקודת ההבדל בין תוספות לתוספות הרא"ש ומדוע לא תירצו כמוהו ובזה היו "מרוויחים" את חידוש ר"ת?

נראה שהדבר יהיה תלוי בשתי ההבנות שהעלנו כאן בהבנת דחיית הגמרא, אם החיסרון בלאו שאינו שווה בכל שדווקא אותו עשה דוחה, הוא מפני שהעשה חמור יותר מהלאו הזה, וזהו דין דחייה אחר מכפי שקיים בלאו השווה בכל, דמיסוד על סברות של חומרא וקולא, הרי שלא מובנים דברי תוספות הרא"ש, דכיצד אפשר לומר שמה שעשה דוחה ל"ת בציצית אינו חידוש גדול כי כבר ראינו זאת ב'ראשו', לכאורה מה הראיה מדין עשה דוחה לאו שאינו שווה בכל שזו סברא שבנויה על חומרא וקולא שהחמור דוחה את הקל, לדין עשה דוחה לאו השווה בכל שזהו דין מחודש שאינו בנוי על סברות חומרא וקולא? לכן תוספות מיאנו לתרץ כתוספות הרא"ש שהרי למדו כהבנה הראשונה כמו שכבר ראינו לעיל.

אולם אם נלמד כהבנה השנייה שהתחדש דין דחייה אע"פ שהלאו, למרות שאינו שווה בכל, באמת יותר חמור מהעשה, אז אפ"ל שרואים מ'ראשו' את עצם המושג שעשה יכול לדחות לאו אף שחמור ממנו ואין זה כבר דבר חידוש אם כל עשה ידחה לאו וכך ילמד תוספות הרא"ש.

ה. עשה שאינו שווה בכל בדחיית לאו ועשה שאינו שווה בכל

והנה תוספות ד"ה "ואכתי" הקשו על הגמרא בדף כ שאמרה שמוכן מדוע אין ייבום באלמנה מן הנישואין לכה"ג וזה מטעם שאין עשה דוחה ל"ת ועשה, והקשו תוספות מדוע העשה לא ידחה והרי הלאו והעשה אינם שווים בכל (וקודם לכן ביארו שב'זקנו' רואים שעשה דוחה ל"ת ועשה, אלא שלא ניתן ללמוד לכה"ת, אלא רק ללאו ועשה שאינם שווים בכל).

והקשה הערול"נ לדף כ ד"ה "בגמרא יבוא עשה", לאחר שהביא ראשונים הסוברים שנשים אינן מצוות בייבום, על שאלת תוספות, הרי העשה דייבום גם הוא אינו שווה בכל וא"כ איך ידחה לאו ועשה שאינם שווים בכל? ומזה הוכיח שלמדו תוספות שגם האשה מצווה בייבום וא"כ העשה דייבום באמת שווה בכל. (עיין בשיעור א שהדבר עולה יפה עם שיטת תוספות שכל היתר ייבום בנוי על 'עשה דוחה ל"ת' ואם האשה אינה מצווה בייבום, הדבר בעייתי עיי"ש)

האם הנחת המנ"ח שעשה שאינו שווה בכל לא ידחה לאו ועשה שאינם שווים בכל, היא רק כאותו הצד במהרש"א שנקט בו, אולם לפי הצד השני שהסתפק בו המהרש"א ושלפיו אף עשה שאינו שווה בכל דוחה לאו שאינו שווה בכל, שאלת תוספות תהיה מובנת אף אם יסברו שייבום אינו שווה בכל?

"ל שלא, דברי המהרש"א שייכים רק להו"א בגמרא שמה ש'עשה דוחה ל"ת' הוא רק משום שהלאו אינו שווה בכל, אולם תוספות מדברים אחרי שידעינן שעשה דוחה אף ל"ת השווה בכל, אלא שביחס לל"ת ועשה ישנה סברה של 'מאי אולמיה' ולכן אין דחייה, וא"כ הטעם שיש בכ"ז דחייה בל"ת ועשה שאינו שווה בכל, זה ע"כ רק בגלל שאז העשה הדוחה אלים וממילא לא שייך לומר 'מאי אולמיה', ובא ושאל הערול"נ שפשוט שאם העשה הדוחה אינו אלים מהעשה הנדחה אין דין דחייה, די ש'עדיין לטענת 'מאי אולמיה'.

עצם דברי הערול"ג שעשה שאינו שווה בכל אינו דוחה ל"ת ועשה שאינו שווה בכל, נמצאים להדיא בתוספות הרא"ש ובתוספות שאנץ בשיטמ"ק לב"מ דף ל שמתרצים את שאלת תוספות מאבידה.

תוספות בד"ה "ואכת"י אצלנו, הקשו כיצד הגמרא בב"מ דף ל שואלת מדוע יש צורך בפסוק כדי ללמד שכהן והיא בבית הקברות יכול להתעלם, הרי אין עשה דוחה ל"ת ועשה, והקשו תוספות מדוע לא ידחה עשה דאבידה את לאו ועשה דטומאת כהן שאינו שווה בכל?

והביאו תוספות הרא"ש שם בד"ה "קרא למאי אתא" וכן תוספות שאנץ שם, שאין עשה דאבידה דוחה, מכיוון שאבידה היא ג"כ עשה שאינו שווה בכל כי זקן ואינה לפי כבודו פטור, וכן נשים שכבודם פנימה, ואף שהרא"ש והר"ש שניהם דחו תירוץ זה מפני שלדעתם העשה כן נוהג בהם ממילא הוא שווה בכל, מ"מ מסכימים הם לעיקרון התירוץ, רואים מהם להדיא כערול"ג שעשה שאינו שווה בכל לא דוחה ל"ת ועשה שאינם שווים בכל.

והנה תוספות הרא"ש הקשה מייבום כשאלת תוספות על הגמרא בדף כ, למרות שיטתו הנ"ל א"כ מוכח ממנו שייבום היא מצווה השווה בכל.

אולם אף שמוכרח שתוספות הרא"ש, ויתכן שגם תוספות, למדו שמצוות ייבום הינה עשה השווה בכל, ניתן לומר שבאמת נשים פטורות ממנה, ודלא כ'ערוך לנר' הנ"ל שהבין פשוט שאם נשים פטורות הרי שמצוות ייבום היא מצוות עשה שאינו שווה בכל, די"ל שמה שנשים פטורות מייבום אינו בשל היותן נשים, אלא בגלל שעניין המצווה הוא שהאח יקום תחת אחיו וזה לא שייך ביבמה ולא בגלל שהיא אשה, ודבר זה לא מיקרי 'אינו שווה בכל' דרק כאשר הגדרת המצווה יכולה להיות שייכת בעוד אנשים אלא שלא התחייבו משום מה, נקרא 'אינו שווה בכל' ואילו כאן היה מקום לומר שאין היכ"ת של אשה שהיא יבם, ויל"ע בזה.

ו. האם עשה שאינו שווה בכל דוחה לאו השווה בכל

הגמרא בכתובות בדף מ שואלת מדוע עשה של 'ולו תהיה לאשה' שכתוב באונס לא דוחה את הלאו של אשה שאינה ראויה לו ומתרתצת "היכא אמרינן ניתי עשה ונדחה ל"ת כגון מילה בצרעת דלא אפשר לקיומיה לעשה, אבל הכא אי אמרה דלא בעינא מי איתיה לעשה

כלל" ולומד שם הרמב"ן: "פירוש אחר - מי איתיה לעשה כלל, ולא אשכחן עשה דקיל שברשות האדם לבטלו מעיקרו, שיהא דוחה לא תעשה, דלא גלי לן רחמנא בכי האי עשה, ודמי לעשה שאינו שווה בכל דלא דחי".

והנה הרמב"ן עצמו מעורר על הבנתו זו ואומר: "ואי קשיא והא סדין בציצית דמצי למיפטר נפשיה בטלית של צמר ואפ"ה דחי" ומתרץ: "התם עשה מיהא איתיה אבל עשה דאי בעי ליתיה כלל לא דחי", והנה הערתו מבארת מדוע עשה דציצית שדוחה לאו דכלאיים, אינו כמו עשה דאונס שהוא קל כי יכולה האשה לבטלו, אולם לכאורה עדיין קשה, שהרי הרמב"ן למד שעשה קל אינו דוחה לאו, מעשה שאינו שווה בכל, שלא דוחה לאו לדברי הרמב"ן, וא"כ מדוע לא התקשה הרמב"ן כיצד עשה דציצית דוחה לאו דכלאיים, הרי לכאורה אינו שווה בכל שהרי להלכה נשים פטורות מציצית, ובכ"ז דוחה לאו דכלאיים?

עיינ ב'דברי יחזקאל' בסימן כח ס"ק א שמתרץ שהרמב"ן סובר שיש לנשים קיום מצווה בציצית, עיי"ש בראיותיו, וא"כ מצוות ציצית אע"פ שאיננה מצווה חיובית בנשים מ"מ הינה מצווה קיומית בנשים והרי הרמב"ן סבר בב"מ דף ל שגם במצווה קיומית יש דין של 'עשה דוחה לא תעשה' (וכבר ביארנו בשיעורים קודמים שהסברא לזה היא שדין 'עשה דוחה לא תעשה' נאמר כדי שיתקיים העשה ולא רק כדי שלא יתבטל).

אולם הדבר"י מעיר על זה בתוך דבריו מדברי ר"ת במנחות דף מ שרואים ממנו לא כך, שהרי אמר שם שציצית מותרת בכלאיים לנשים רק בגלל שהותרו כלאיים בציצית, אך אם היה זה מצד דחייה, הרי שהעשה לא היה דוחה את הלאו בנשים כי אינן מצוות וזה שלא כדבריו כעת ברמב"ן.

נראה לדחות את שאלתו מר"ת, שהרי איננו עוסקים כעת בשאלה אם אשה יכולה ללבוש בגד ציצית מכלאיים שבזה עסק ר"ת, אלא באיש שלובש, אולם כדי שהעשה דציצית ידחה באיש את הלאו אנו צריכים שהעשה יוגדר כ"שווה בכלל", והוא אכן שווה בכלל, דגם נשים נכללו בצווי, הצווי הוא בין על הנשים בין על האנשים, אלא שלאנשים חיוב ולנשים רשות, ולאידך גיסא, זה שהוא מוגדר 'שווה בכלל' אינו אומר שקיום המצווה ע"י נשים ידחה את הלאו.

אולם מתוספות בדף ו ד"ה "טעמא" כותב שלא נחשב 'שווה בכל' כי אינו שווה בנשים אף ששיטת ר"ת בפטות היא שיש לנשים קיום מצווה דנשים מברכות כי יש להן קיום מצווה, ויש ראייה מתוספות שקיום מצווה לא דוחה ל"ת.

והנה הרמב"ן שאמר שמכיוון שיכולה לעקור את המצווה, הרי העשה קל ואין בו דין לדחות את הלאו מוסיף: כמו שעשה שאינו שווה בכל לא דוחה לאו, ויש להתבונן בדבריו, היכן מצא זאת הרמב"ן שעשה שאינו שווה בכל אינו דוחה לאו, הרי הגמרא כאן אמרה רק שלא שאינו שווה בכל נדחה ע"י עשה, גם אם לאו השווה בכל אינו נדחה?

ע"כ למד הרמב"ן את סוגייתנו כהבנה הראשונה שאלו סברות של חומרא וקולא, דאילו להבנה השנייה שלא בנויה על חומרא וקולא לעולם העשה קל מהלאו ודוחהו וכל החילוקים עד כמה התורה אמרה שדוחה צריכים להיות בלאו ולא בעשה.

אולם קשה, דהצדדים שדיברנו הם בדברי הגמרא בהו"א שלומדת מ"ראשו", אולם למסקנה שלומדים מכלאיים בציצית אין דין 'עשה דוחה לא תעשה' בנוי על סברות של חומרא וקולא וא"כ מנין לרמב"ן?

הרמב"ן כותב "דלא גלי לן רחמנא בכי האי עשה", וא"כ לומד הרמב"ן כיוון שזו הלכה אין לנו אלא כמו שניתנה, וכמו שבעניין הלאווין אנו מחלקים בין לאו שאין בו כרת ללאו שיש בו כרת, אע"פ ששניהם חמורים מעשה, דאין לנו אלא מה שאמרה תורה, כך סבר הרמב"ן שמצד הלכות הדחייה יש לחלק בין העשה שעליו דיברה תורה, לבין עשה קל ממנו שלגביו לא נאמרה ההלכה, וזה לכאורה שלא כמו הצד האחר במהרש"א שהסתפק, וביארנו שההלכה ניתנה בלאו מסויים ולא בחמור ממנו, אך ביחס לעשה אף עשה קל ידחה.

ז. עשה קל בדחיית לאו ועשה

לאור עיקרון הרמב"ן נוכל להבין עניין נוסף כאן בתוספות. ראינו את שאלת תוספות בד"ה "ואכתי" על הגמרא בב"מ דף ל והנה תוספות תירצו: "דהתם עיקר פירכא סמיך אמי דחינן אסורא מקמי ממונא".

לכאורה תשובתם תמוהה מאד, שכן אם כוונתם שאה"נ דברי הגמרא אינם אמת לכן יש

לעבור לשאלה הבאה "מי דחינן אסורא מקמי ממונא", לפי דבריהם, הגמרא אומרת דבר שאינו אמת וזה לא ייתכן.

ניתן לבאר את דברי תוספות עפ"י הריטב"א שם בב"מ שאומר שאף שעשה דוחה ל"ת ועשה שאינו שווה בכל, בכ"ז הגמרא שואלת, די ש בגמרא שתי שאלות וקושיה קמייתא **צריכה לבתרייתא**, רואים ממנו שהשאלה הראשונה איננה לאו דווקא, אלא איננה עומדת לעצמה אבל נסמכת על השנייה, מה הביאור?

הריטב"א שם מסביר שהסברא של 'לא דחינן אסורא מקמי ממונא' היא דמכיוון ויכול למחול על הממון ואז לא יהיה עשה, העשה אינו אלים ולא יכול לדחות לאו, עצם הדבר שעשה קל לא יכול לדחות לאו זה מה שראינו כעת ברמב"ן לכתובות מ, וא"כ הפשט בגמרא שם הוא, שעשה קל שהוא מצווה בממון וודאי ל"י לדחות ל"ת ועשה ואפילו אם הם אינם שווים בכל, והשאלה השנייה היא שגם אם היה זה רק לאו ולא היה עשה עימו, הסברא של 'מי דחינן אסורא קמי ממונא' אומרת שעשה בממון לא יכול לדחות אפילו לאו גרידא.

א"כ צ"ל שזה הפשט בתוספות שאמרו כאן "עיקר פירכא סמיך אמי דחינן אסורא מקמי ממונא", היינו לא שהשאלה הראשונה שם בגמרא אינה נכונה, אלא היא נסמכת על השנייה, על כך שהעשה קל וממילא אינו דוחה אף לאו ועשה שאינם שווים בכל, עיקר הפירכא הוא 'מי דחינן אסורא מיקמי ממונא' ושתי השאלות מיוסדות על יסוד זה, ועל דרך הריטב"א.

ה. עשה דוחה ל"ת ועשה שאינו שווה בכל

כבר ראינו שתוספות בד"ה "ואכתי" הקשו מדוע לגמרא פשוט בדף כ שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה גבי אלמנה לכה"ג והרי איסורי כהונה אינם שווים בכל, ותירצו תוספות: "ואור"י דלא דמי דלאו ועשה דגילוח הוה טפי אין שווה בכל שאין שוה בכל נשים, אבל גבי אלמנה לכה"ג האשה עושה אסורא כמו כהן הבא עליה דקרי בה לא יקחו לא תקח ולא מידחי ליה עשה דיבום אע"ג דאינו שווה אלא בכהנים".

תוספות מצאו שגם האשה עושה איסור ככהן, באמת עיין בגמרא בדף פד שהגמרא דורשת על איסורי לאו דכהונה שהאשה מוזהרת מ"לא יקחו לא יקחו מלמד שהאשה

מוזהרת ע"י האי"ש" ופירש שם רש"י שהדרשה היא ממה שכתוב פעמיים "לא יקחו" בפסוק, ויש הלומדים מזה שכתוב בלשון רבים לרבות נשים.

והנה תוספות אומרים שהדרשה היא מדקרי 'לא תיקח' ויל"ע איפה מצאו שזה כתוב? צ"ל בכוונתם שהייתור מגלה שהפשט בפסוק הוא לא תיקח.

והנה יש להבין את דבריהם, סו"ס האיסור אינו לכל ישראל אלא רק לכה"ג, ומה לי שנוהג אף באשה ומדוע לא נקרא 'אינו שווה בכל'?

ה'אגלי טל' בהגהה בהקדמתו לחיבורו, כתב "ועפ"י 'פשט' אינו מובן החילוק" ולכן יצא לבארו בדרך דרש עיי"ש, אולם נראה לבאר את חילוקם בדרך פשט.

בערול"נ בד"ה "אבל גבי אלמנה לכה"ג" מבאר באופן מתמטי, דכאשר האיסור נוהג ברוב ישראל, מיקרי שווה בכל, א"כ איסור הקפה ששייך רק במחצית ישראל שהם הזכרים ולא במחצית הנשים אינו ברוב ישראל וא"כ אינו שווה בכל, משא"כ אלמנה לכה"ג נוהג בכל הנשים שהרי כולן ראויות לכה"ג ובכל הכהנים, שהם ראויים להיות כה"ג ורק לא נוהג בזכרי ישראל, ממילא כיוון שהאיסור נוהג ברוב ישראל מיקרי שווה בכל, (לפיו אין זו חלוקה בדרגות, אלא באמת הגדרת "שווה בכל" מסתפקת ברוב ולא ב'כל' ממש, אולי מטעם שרובו ככולו, אולם לשון תוספות "טפי אין שווה בכל").

ניתן לבאר באופן מהותי יותר, שהרי מה ש"אינו שווה בכל" הינו קולא באיסור, הקולא איננה נובעת מצד שהאיסור מקיף רק חלק קטן מישראל, דזה שאיסורי כהונה שייכים רק לכהנים אי"ז קולא, דזה גופא הגדרת האיסור, לשמור על קדושת כהונה, אלא שרק בכהנים שייך שישמרו כי רק להם קדושת כהונה, א"כ זה עצמו הגדרת האיסור, קולא שייכת רק במי שהיה לכאורה צריך ג"כ להיות באיסור מצד הגדרת האיסור ובכ"ז האיסור לא נאמר לגביו, א"כ כאשר כהנות אינן מצוות באיסורי כהונה למרות שיש להם קדושת כהונה ובאופן מעשי הגדרת האיסור אמורה לכלול אותן ובכ"ז פטורות, זה מצביע על קולא, כמו"כ נשים, שיש להם פאת הראש כך שבאופן מעשי שייך שיקיימו את איסור ההקפה ובכ"ז פטורות זה מצביע על קולא באיסור.

והנה יל"ע דהגמרא בדף פד אומרת רק שהאשה מוזהרת על הלאו אבל על העשה בכה"ג של 'אשה בבתוליה יקח' לא דיברה הגמרא, ובכתובות דף ל מבואר שאיסור בעולה לכה"ג

נקרא 'עשה שאינו שווה בכל', ובפשטות נראה לפי תוספות שהאשה אינה מצווה בו וכך למד רע"א במשניות באות נז.

לפי"ז יוצא מתוספות שמכיוון שהלאו שווה בכל למרות שהעשה אינו שווה בכל, אין העשה דוחה אותם.

והקשה רע"א דמאי נפק"מ אם הלאו שווה בכל, הרי העשה יכול לדחות לאו השווה בכל, וכל הטעם שאין דחיה בל"ת ועשה זה רק בגלל העשה, דמאי אולמיה האי עשה מהאי עשה, וא"כ אם העשה אינו שווה בכל, צריך להיות שעשה דוחה את הל"ת והעשה?

רע"א מתרץ שכדי לדחות צריך ששניהם יהיו קלים ואם אחד חמור אף אם זה הלאו, אין דין דחייה וצ"ב למה?

ועיין בתוספות ר"ש משנץ ב'שיטה' לב"מ ל ד"ה "וזה לשון תוספות שאנץ", שאומר שבאמת יש עשה גם על האשה ודלא כרע"א ומבואר בו שזה עיקר התירוץ דכיוון שהעשה שווה בכל שהרי האשה מצווה בו ג"כ, אז אין כוח לעשה לדחות את העשה האחר, רואים להדיא מהר"ש שהעיקר תלוי אם העשה שווה בכל או לא ודלא כרע"א, ויותר מכך מדויק בר"ש שתלוי רק בעשה דאפילו בשאלתו הקשה רק מהעשה ולא מהלאו ולמה תלוי רק בעשה? כדי לבאר זאת יש להקדים מה הטעם שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה, בע"ה נעסוק בזה בשיעור הבא ושם גם נברר את מחלוקת הר"ש ורע"א.

